

## *Stjørdalselva*

*Av Harald Bjorvand*

*The river which today bears the name Stjørdalselva is approximately sixty kilometres long and has its course through the municipalities of Meråker and Stjørdal. It ends in Trondheimsfjorden not far from Trondheim airport, Værnes. The last twenty kilometres it flows slowly through a flat, agricultural landscape, and the riverbed is accordingly characterised by a number of quite large meanders. For this reason the river was here called PrScand. \*Warō f. > ONorse \*Vara, an ōn-stem originally simply meaning '(running) water' which was later specialized to designate a slow-flowing and meandering river. The name of this part of the river is still preserved in the old farm name Værnes. It is also found in several other river, farm and parish names in Norway, e.g. Varåa, Varlo and Vardal.*

*The upper part of the river from the confluence of the rivers Dalåa and Torsbjørka in Meråker to the Ingstad farms in Stjørdal about forty kilometres downstream has a much faster course through an extended valley. Several parts of the riverbed are here also quite straight, and this applies perhaps especially to the last two kilometres from the farm Sørkil to the Ingstad farms. A straight riverbed like this may be compared to a log, beam etc., and an old word with this meaning is in all probability found in the farm name Skjør (ONorse dat. j Stiore) in Eidsberg. This otherwise unknown noun ONorse \*stjór n. or \*stjórr m. 'log, beam etc.' is here used metaphorically to designate a long tapering ridge which ends in a small promontory into the river Glomma. The farm Skjør being situated on the ridge is thus named after this location. The above mentioned straight stretch of Stjørdalselva may thus have had the name ONorse \*Stjór f. which later became the name of the whole river, documented in the compound ONorse Stjóra(r)dalr > Stjørdal(en).*

## 1 Elveleiet

Den elva som i dag går under navnet *Stjørdalselva*, har sin begynnelse i Meråker kommune der elvene Dalåa og Torsbjørka møtes. Den renner herfra videre gjennom Stjørdal kommune og munner ut i Trondheimsfjorden like ved Trondheim lufthavn, Værnes. Det totale elveløpet er ca. seks mil langt og går gjennom to ganske ulike landskaper. Den første delen av elva renner gjennom et tydelig markert dalføre på ca. fire mil ned til Ingstad-gårdene. De neste to milene fra de nevnte gårdene og ut til fjorden renner elva derimot gjennom et flatt og åpent jordbruksland. Elveløpet er naturlig nok preget av disse forholdene, slik at det nedre løpet er langsomt og svingete, mens det øvre over lengre strekninger er langt rettere og raskere. Stjørdalselva synes i samsvar med dette opprinnelig å ha hatt to gamle navn, som her skal utforskes nærmere, nemlig norrønt *\*Vara* f. og *\*Stjór* f. De ligger i sin tur til grunn for navnene *Værnes* og *Stjørdal(en)*. Når det gjelder den eksakte tolkningen av *Værnes*, er det viktig å være klar over at den siste delen av elvas nedre løp i eldre tid hadde et ganske annet leie enn i dag, se videre 3 nedenfor.

## 2 *\*Vara*

### 2.1 Forekomster

Dette utvilsomt svært gamle elvenavnet er registrert i Oluf Ryghs *Norske Elvenavne* (NE s. 290 f.), som etter hans død i 1899 ble utgitt av broren Karl Rygh i 1904. Det føres her opp seks sammensatte navn som skal ha dette elvenavnet som forledd (i moderne former): 2 *Varåa* (Trysil kommune og Lillestrøm kommune), *Varteig* (Sarpsborg kommune), *Vardal* (Gjøvik kommune), *Varhaug* (Hå kommune), *Værnes* (Stjørdal kommune) og *Vårnes* (Sandefjord kommune). Vi skal her først se litt nærmere på noen av dem.

#### 2.1.1 *Vårnes*

Blant de første som har kommentert disse navnene mer utførlig, er Albert Kjær. I NG 6, som ble utgitt i 1907, analyserer han (s. 184) under gnr. 31 Var store også gårdsnavnet *Vårnes* (gnr. 30) på følgende vis: «[...] thi Navnet Vaarnes, der vist indeholder et Elvenavn, forudsætter vel en ældre Form *\*Vørunes*, sms. med Gen. af et svagt bøiet Elvenavn *Vara*, [...]». Denne tolkningen er utvilsomt riktig, siden gården *Vårnes* ligger på det

neset der en mindre elv munner ut i Tønsbergfjorden. Vårnes ligger i gamle Stokke kommune som nå er blitt en del av Sandefjord kommune og er et sogn i Tunsberg bispedømme. Den lille elva som altså opprinnelig har hatt navnet norrønt *\*Vara* kalles i dag *Vårnesbekken*.

### 2.1.2 *Vardal*

Elvenavnet *\*Vara* gjenfinnes etter all sannsynlighet også i navnet *Vardal*, som var egen kommune til 1964 og nå er kirkesogn i Gjøvik kommune. Gamle norrøne former av navnet er dat. sg. i *Vardale* i DN 9 (s. 124, 1332) og dessuten flere ganger før 1400. Det var trolig navn på hovedelva i kommunen, nå kalt *Vesleelva*, som renner sørøstover og til slutt munner ut i Hunnselva, se også Kjær i NG 4.2 (s. 28), som utkom i 1902: «Det i Navnet liggende Elvenavn maa da have været det gamle Navn paa Bygdens Hovedelv, Mustadelven eller Lilleelven, Tverelv til Hunnselven».

### 2.1.3 *Varhaug*

I NE (s. 291) anføres, som vi så i 2.1, også navnet *Varhaug*, som er gård og sogn (herred 1894–1964) i Hå kommune, Rogaland. Den norrøne formen til dette gamle gårdsnavnet var *Varhaugr*, f.eks. *Varhaugs sókn*, DN 4 (s. 159, 1328), og etterleddet *haugr* m. sikter til den store gravhaugen på gården Nord-Varhaug, der lendet ellers er svært flatt, se Magnus Olsen i NG 10 (s. 114–15). Forleddet *Var-*, som karakteriserer denne gamle haugen, kan tolkes på ulike vis. Man antok altså i NE at det kunne dreie seg om det gamle elvenavnet norrønt *\*Vara*, og det er også slik at to mindre elver, i dag kalt Rongjabekken og Tvihaugbekken, renner sammen ikke langt fra gården og gravhaugen og deretter ut i havet.

## 2.2 Formell analyse av navnene

Dette gamle elvenavnet reflekterer en urnordisk *ōn*-stamme *\*Warōn-*, nom. *\*Warō* > norrønt *\*Vara*. Som forledd i sammensetninger hadde dette i urnordisk formen *\*Wara-*, det vil si med *a* som komposisjonsvokal liksom *a*-stammene, se Krahe & Meid (1967 s. 19). Den urnordiske formen til f.eks. norrønt *Vardalr* var følgelig *\*Wara-dalar* m., og *Varhaugr* hadde, hvis navnet er riktig analysert, i urnordisk trolig forma *\*Wara-haugar* m., se videre 2.5.

Ettersom *Vårnes* i forleddet inneholder genitiv norrønt *\*Voru* (< urnordisk *\*warōn*) av elvenavnet, er det nokså sikkert noe yngre enn de

øvrige. I germanske sammensetninger brukte man i utgangspunktet egne komposisjonsformer av forleddene og ikke genitiv. Til an-stammen urnordisk *\*magan-*, norrønt *magi* m. finnes f.eks. *magfylli* f. ‘magefyll, mette’ (med *mag-* < urnordisk *\*maga-*, som a-stammene) mot yngre *magaskegg* n. ‘hår på magen’ (med gen. *maga* < urnordisk *\*magan*).

### 2.3 Etymologi

ING 6 (s. 184) er elvenavnet *\*Vara* av Sophus Bugge sannsynligvis med rette satt i sammenheng med bl.a. norrønt *vari* m. ‘væske, (blod)vann’, jf. gammelengelsk *wær* n. ‘sjø, hav’. Den til grunn liggende størrelsen *\*war-* kan antas å ha hatt betydningen ‘væske, vann’. Den er etter all sannsynlighet etymologisk beslektet med bl.a. norrønt *úr* n. ‘yr, fint regn’ og nynorsk *ur* m. ‘regnsky osv.’, jf. svensk *i ur och skur* ‘i all slags vær’, og dessuten det avledete verbet norrønt *yra* og norsk *yre* ‘duskregne’, se Bjorvand & Lindeman (2019 s. 1516 f.) for de videre etymologiske sammenhengene.

### 2.4 Betydning

Jeg har i et tidligere arbeid, Bjorvand (2011 s. 31–46), undersøkt flere av de aktuelle navnene nærmere for bl.a. å bestemme hva som eventuelt kunne være et fellestrekk som var typisk for disse elvene, som i utgangspunktet altså rett og slett synes å ha blitt kalt *\*Vara* ‘(rennende) vann’ (→ ‘elv’), jf. f.eks. den parallelle betydningsutviklingen ved norrønt *á* f. ‘elv’ ← *\*‘(rennende) vann’*. Vi skal her igjen se på hvilken betydning som kan utledes av de aktuelle navnene, både elvenavn og gårdsnavn som trolig bygger på slike.

#### 2.4.1 *Varåa*

Dette er navnet på to elver, og det er også anført i NE, jf. 2.1 ovenfor. Det ser ut til at en opprinnelig norrøn navneform *\*Vara* her er blitt utvidet med norsk *å* f. ‘mindre elv’ < norrønt *á*. Den største av dem renner gjennom den sørlige delen av Trysil kommune (Hedmark) og inn i Sverige, der den munner ut i Klarälven i Värmland. Den heter her *Varan* eller *Varån*. Landskapet i Trysil er her flatt og myrlendt, og elva har derfor et svært langsomt og buktende løp. Den gjør dessuten en rekke store retningsendringer, se videre Bjorvand, loc. cit. (s. 37).

Den andre og mye mindre *Varåa* renner i Fet kommune vestover fra Varsjøen og ut i Glomma. Den har også et ganske svingete løp og gjør dessuten en stor retningsendring ved først å renne et godt stykke nordover for så etter en krapp sving å renne ca. 400 meter i sørlig retning og deretter vestover mot Glomma.

#### 2.4.2 *Varlo*

Dette navnet er ikke nevnt i NE i 2.1 ovenfor, men det er utvilsomt gammelt og navn på en gård i Øvre Eiker kommune (Buskerud). De eldste formene er *a Vaarloom* DN 6 (s. 383, 1394), *a Varlom* DN 2 (s. 413, 1395) og *a Varlaom* RB (s. 90). Gården Søndre Varlo ligger tett på den elva som i dag heter *Hoenselva*. Etterleddet i dette sammensatte navnet er mest sannsynlig norrønt *ló* f. og n. i betydningen ‘eng(slette) ved vann’. Forleddet er trolig elvenavnet norrønt *\*Vara*, se NG 5 (s. 266). Idet Hoenselva renner forbi gården Varlo, kommer den inn i et flatt terreng og lager her først en rad store og små meandrer og lenger nede en større høl, i dag kalt *Dammen*. *\*Vara* er altså også her navnet på en elv som har et langsomt og buktende løp med bakevjer/dam og meandrer.

#### 2.4.3 Navnene i 2.1.1–3

Det gjenstår å se nærmere på de topografiske forholdene ved de tre første gårdene som er behandlet ovenfor. Beliggenheten til Vårnes beskrives i NG 6 (s. 184) som «ved Udløbet af den lille Elv, langs hvis Sydside Gaardene Var ligge». Der denne elva renner forbi Var-gårdene (Var lille, Bærevar osv.), har den over lengre strekninger et svært svingete leie. Det skyldes også for denne elvas vedkommende at den renner sakte gjennom et flatt terreng. Når man betrakter den nevnte Vesleelva i Vardal, kan det lett fastslås at også den over lengre strekninger er svingete og stilleflytende. Ved Varhaug er også landskapet svært flatt, og de nevnte elvene, Rongjabecken og Tvihaugbekken, har et sakteflytende løp ut mot havet, men se videre 2.5 nedenfor.

### 2.5 Sammenfattende avrunding

Resultatet av disse undersøkelsene viser entydig at norrønt *\*Vara* gjennomgående ble brukt om elver som renner gjennom et flatt landskap med et langsomt og svingete løp med bl.a. flere større eller mindre evjer og meandrer.

Blant de gamle navnene som skal ha elvenavnet norrønt *\*Vara* som forledd, nevnes i NE også *Varteig*, som var kommune til 1992 og nå er kirkesogn i Sarpsborg kommune. I mitt tidligere arbeid fra 2011 har jeg også diskutert dette navnet. Det foreligger i norrønt både i entall *Varteigr* og flertall *Varteigar*, f.eks. bestemt dat. sg. *a Varteighenom* i RB (s. 248) og dat. pl. *a Varteighum* i DN 10 (s. 68, 1385) og i RB (s. 496). Sisteledet i dette sammensatte navnet er norr. *teigr* m. ‘teig, mindre jordstykke’. Oluf Rygh gikk i NG 1 (s. 280) ut fra at navnet fra først av har vært et gårdsnavn.

Den urnordiske formen var trolig *\*Wara-taigōr* m. pl., og *\*Wara-* kan også her tolkes som komposisjonsformen til det gamle elvenavnet norrønt *\*Vara*. Dette ble altså brukt om elver som renner langsomt gjennom et flatt landskap med til dels store buktninger. Noen slik elv finnes imidlertid ikke her i Varteig, men navnet kan i stedet kanskje sikte til den lange evja sør for Varteig som østover fra Glomma går flere kilometer innover mot Ise. En (bak)evje er også en slags meander uten særlig strøm i forhold til elvas hovedleie, og denne evja bærer i dag navnet *Nipa*, trolig etter gården *Nipa* som ligger her, se videre Bjorvand (2011 s. 43 f.), også angående *\*Vara* i svenske og danske navn. *Varteig* tolkes annerledes av Tom Schmidt i BØ 9 (2010 s. 21), som antar at forleddet *\*Wara-* her helst har hatt den betydningen som også antas for en del (vest)svenske navn, nemlig «obebygd mark, stenig skogshøjd». Svante Strandberg (2011 s. 77–92) mener også at *Vara* i mange svenske navn har betydninger som «(grus)højd» og «sandig och grusig (ut)mark». Disse betydningene kan tenkes å være yngre og oppstått via en metonymisk betydning ‘grus’ av eldre ‘elv, evje, meander’, se igjen Bjorvand (2011 s. 39).

Når det gjelder *Varhaug* i 2.1.3 er Olsen (loc. cit.) av den oppfatningen at forleddet ikke er elvenavnet *\*Vara* men heller norrønt *vōr* f. ‘steinbrygge, steinsetting på begge sider av en båtstø’, jf. f.eks. nynorsk *vōr* m. som også betyr ‘rygg av stein og/el. grus, morene’. Inge Særheim (2007 s. 250) deler denne oppfatningen. Det er mulig at et ord med en slik betydning kan gi en fullgod og særmerkende karakteristikk av en haug, som riktignok liksom (alle) andre er bygd opp av jord og grus/stein. På den annen side forholder det seg slik angående de to nevnte elvene at de ganske visst er stilleflytende, men løpene deres forbi gravhaugen er svært så rette. Dette forholdet gjør det mindre rimelig å skulle gjenfinne el-

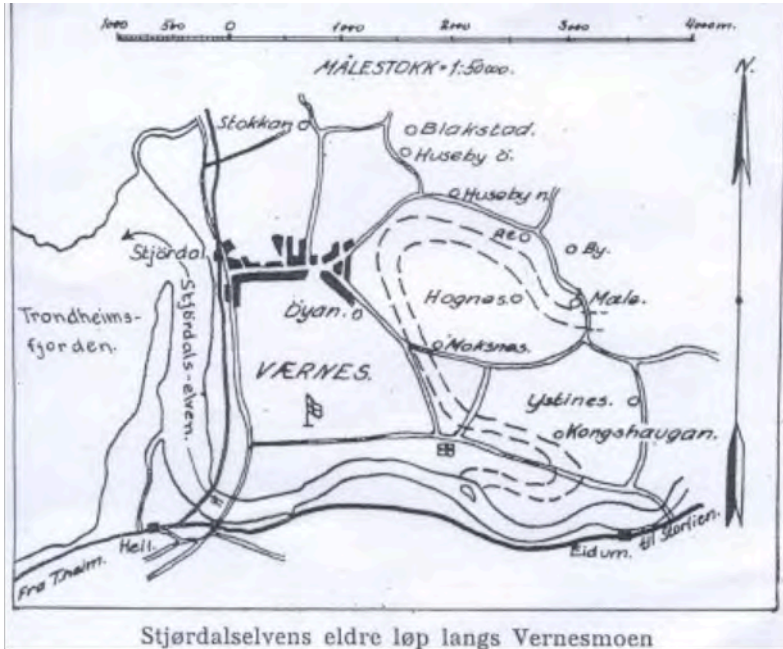
venavnet \**Vara* også i *Varhaug*. Dette navnet kan følgelig ikke sies å være helt sikkert tolket.

### 3 *Værnes*

Vi kommer nå til det gjenstående navnet av dem som er anført i NE, se 2.1 ovenfor, nemlig *Værnes*, eldre storgård (gnr. 107) og tidligere sogn, nå flyplass i Stjørdal kommune, Trøndelag. *Værnes* kirke, som ble bygd mellom 1080 og 1100, har vært hovedkirke i Stjørdalsdistriktet siden middelalderen. Den er fortsatt i bruk som sognekirke, nå i Stjørdal sogn.

Dagens uttale er [<sup>2</sup>væ:ɾne:s], mens en eldre uttale i Skatval ifølge NG 15 (s. 33) var [<sup>2</sup>vayne:s]. Denne reflekterer (med *a*-vokal og assimilasjon *rn* > *nn* og videre palatalisering) tydelig norrønt *Varnes* n., som finnes bl.a. i kongesagaene, og jf. videre *a Varnese* DN 2 (s. 403, 1391) og *Warnes* AB (s. 34, 39). Varianten norrønt *Vargnes* i *Flateyjarbók* 1 (s. 57) er etter all sannsynlighet en ukorrekt form og kan sees bort fra her. De gamle skriftformene og trolig også uttalen fra Skatval viser altså at forleddet opprinnelig hadde kort *a*-vokal. Det er noe uvisst hvordan norrønt *Var-* her skal oppfattes, mens etterleddet utvilsomt er norrønt *nes* n. ‘odde, tange’. Dette sammensatte navnet sikter altså i utgangspunktet til et nes nær gården *Værnes* ikke langt fra Stjørdalselvas utløp i Trondheimsfjorden.

Som antydnet i 1 ovenfor hadde elva her tidligere et annet leie, og dette er grundig beskrevet av Theodor Petersen (1943 s. 65–67): «[...]. Skarpest trer et leie fram som viser at elven i en ikke fjern fortid må ha gjort en stor bue mot nordvest forbi gårdene Mæle, Re og Huseby for så å bøye tilbake i sydøstlig retning forbi Øyan og stryke langs den mælen som mot øst begrenser gravplassen på Vernesmoen. Omtrent ved Vernes kirke bøyer dette leie enn mer i østlig retning for til slutt å gjøre en skarp sving tilbake mot vest og litt syd for Vernes kirke å forene seg med elven i dens nuværende løp. Herved kom Vernes gård til å ligge ved foten av et utpreget nes, som ennu kan spores i landskapet. Denne terrengformasjon er i seg selv tilstrekkelig til å begrunne siste ledd i navnet *Varnes*». Det synes rimelig å slutte seg til Petersens syn her, se figur 1 og den videre diskusjonen nedenfor i 3.1.



Figur 1. Skisse i Petersen 1943 s. 66.

### 3.1 Tolkning

Karl Rygh ville i NG 15 (ibid.) i forleddet norrønt *Var-* også her se et elvenavn: «Elvenavn, især da en liden Elv gaar i en Slyngning østenom Gaarden ud i Hovedelven». Navnet er følgelig tatt med blant *\*Vara*-navnene i NE, jf. 2.1. Rygh mente altså at *\*Vara* her opprinnelig var navnet på den bekken som kommer nordfra og så går østover før den etter en stor sving rundt Værnes prestegård renner ut i hovedelva.

Denne tolkningen er vanskelig å godta. Grunnen til at Rygh antok at navnet gjaldt denne bekken og ikke selve Stjørdalselva, er utvilsomt at han gikk ut fra at navnet på hovedelva forelå i navnet *Stjørdal(en)*, norrønt *Stjóradalr*, men, som vi skal vise i 4 nedenfor, synes dette opprinnelig bare å ha vært navnet på den øvre delen av elva.

Når det gjelder den nedre delen av den nåværende Stjørdalselva, bukter den seg, som nevnt ovenfor i 1, ganske langsomt gjennom et flatt og åpent landskap, og vi så videre av Petersens redegjøring i 3 at den inntil for ca. 1000 år siden hadde en svært stor meander like ved der



Værnes prestegård nå ligger. Elva var altså i eldre tid enda mer slyngete enn i dag. Etter disse forholdene å dømme er det helt klart at denne delen av elva i likhet med de andre elvene vi har behandlet, kan ha hatt navnet *\*Vara* ‘den langsomt svingende’. Norrønt *Varnes* kommer følgelig av urn. *\*Wara-nasja* n.

Å ville gjenfinne navnet på den nevnte (og nå navnløse?) bekken i norrønt *Varnes* osv. er urimelig av flere grunner. Den synes nokså klart å være en rest av det gamle elveløpet som fremdeles kan skimtes som en mørkere stripe på f.eks. flyfotoet i Norgeskart. Bekken kan altså aldersmessig ikke komme på tale som navnemotiv her, se Petersen, loc. cit. (s. 67). Det er heller ikke uten videre klart at en så pass liten bekk kunne ha blitt kalt bare ‘(rennende) vann’ eller med den yngre, spesialiserte betydningen ‘den langsomme og svingete’ i forhold til den store hovedelva som nettopp har disse karakteristiske trekkene.

#### 4 *\*Stjór*

Til grunn for dagens kommunenavn *Stjørdal* ligger, slik man allment har antatt, sannsynligvis et gammelt elvenavn. I norrønt finnes flere forekomster av navnets gamle form *Stjóradalr* bl.a. i kongesagaene. Dette ble fra 1400-tallet vanlig skrevet «Stjordal» og fra omkring 1500 «Stjør-». Den aller eldste norrøne formen kan nokså sikkert antas å ha vært *\*Stjórardalr*, der forleddet *\*Stjórar* er genitiv av navnet på Stjørdalselva, som følgelig var norrønt *\*Stjór* f. I den overleverte norrøne formen *Stjóradalr* er den andre *r*-en falt bort ved dissimilasjon på grunn av den forutgående *r*. Det samme har skjedd i norrønt *Veradalr* < eldre *\*Verardalr*, i dag *Verdal(en)*, men jf. videre 4.3 nedenfor.

Som vi har sett, har det nedre løpet til Stjørdalselva, det vil si de siste to milene, etter all sannsynlighet opprinnelig hatt navnet *\*Vara*. Navnet *\*Stjór* må følgelig antas å ha betegnet den øvre delen av elveløpet, det vil si de første fire milene fra Meråker til Ingstad-gårdene. Som nevnt renner elva her i motsetning til lenger nede gjennom et tydelig dalføre, og det gir god mening at elvenavnet *\*Stjór* er kombinert med norrønt *dalr* m. ‘dal’ i *Stjóradalr* osv.

#### 4.1 Tolkning

Dette elvenavnet er ikke sikkert tolket, men *\*Stjór* kan i første omgang med Karl Rygh i NG 15 (s. 30) på rent formelt grunnlag settes sammen

med en del andre navn. Til disse hører først og fremst gårdsnavnet *Skjør* (gnr. 111) i Eidsberg i Østfold. Dette er i norrønt overlevert i dat. *Stjóri*, f.eks. *j Stiore* i RB (s. 172, 1401) og *a Stiore* i DN 10 (s. 153, 1449). Til grunn for dette navnet ligger en urnordisk a-stamme *\*stiura-* m./n., det vil si dat. *\*Stiurē* > norr. *Stjóri*, mens et motsvarende appellativ *\*stjór* m. eller *\*stjór* n. ikke er kjent i norrønt og heller ikke i de moderne vestnordiske og østnordiske språkene. Det har tydeligvis tidlig gått helt tapt. Gårdsnavnet *Skjør* inngår dessuten i navnet på nabogården *Skjørshammer* (gnr. 112). Videre nevner Albert Kjær i denne forbindelsen gnr. 78 *Joskjør* i den tidligere Roan, nå Åfjord kommune, se NG 14 (s. 10): «Det sidste Led er det samme som i Nordskjør og Sundskjør [...] og er vel det gamle navn paa Skjøråfjorden, omkring hvilken Gaardene ligger; dette maa efter den nuv. Udtaleform antagelig have været et svagt Hankjønsord». Han antar altså en norrøn form *\*Stjóri* m. som navn på fjorden.

I NG 12 (s. 373) blir disse navnene av Kjær videre satt sammen med norrønt *stýri* n. ‘ror’ (< urnordisk *\*stiurija*) og *stjórn* f. ‘ror; styre; styring’ (< urnordisk *\*stiurnu*). I vestgermansk finnes bl.a. en nær beslektet germansk ijō-stamme *\*steurijō-* f. i f.eks. gammelhøytysk *stiura* ‘ror, støtte, stag’. Disse substantivene har ingen sikker etymologi, men de lar seg med en sannsynlig grunnbetydning ‘stang, stav’ (→ ‘ror’ osv.) trolig stille sammen med norrønt *staurr* m. ‘stang, stav’, jf. Falk & Torp (1903–06 s. 854 f.). Se også Bjorvand & Lindeman (2019 s. 1204 f.) angående det yngre germanske avlydstrinnet *\*eu* (> urnordisk *\*iu*) i disse formene.

Den norrøne dativen *Stjóri* av gårdsnavnet *Skjør* kan følgelig høre til en a-stamme norrønt *\*stjórr* m. el. *\*stjór* n. med betydningene ‘stang, stav’. Ord med slike betydninger finner vi ofte igjen i gårdsnavn som ligger på eller ved høyder i terrenget, jf. navnene *Råde* og *Tomn* i BØ 17 (s. 21 f. og 63 ff.). Gården *Skjør* i Eidsberg ligger også på et langstrakt høydedrag som faller bratt av i en spiss ut mot Glomma. Navnet kunne følgelig primært ha siktet til det ytterste, fremskytende neset, der gården *Skjørshammer* nå ligger, se videre BØ 19 (s. 291 f.).

For at en elv skal kunne kalles ‘stang, stav’, norrønt *\*Stjór* f. (< urnordisk nom. *\*Stiuru* f., gen. *\*Stiurōr*), bør den ha et (noenlunde) rett løp. Et slikt navn passer, som vi har sett, ikke på det nedre løpet til Stjørdalselva som er svært svingete og trolig har hatt navnet norrønt *\*Vara* f. Den øvre delen av elvefaret har derimot over lengre strekninger et langt rettere løp. Dette gjelder bl.a. i høy grad den nederste delen på litt over 2 km fra

gården Sørkil ned til Ingstad-gårdene. Denne rette strekningen står i sterk kontrast til de store buktningene elva deretter gjør, og den må sies å være et velegnet motiv for å sammenligne elveløpet her med en stang, stav osv.

Når det gjelder fjordnavnet norrønt *\*Stjóri* m. ovenfor, kan den ganske rette innerste delen av Skjøråfjorden eller Skjørin, der gårdene Joskjør, Skjøra, Nordskjørin og Sunnskjørin ligger, godt tenkes å ha blitt sammenlignet med en stang, stav.

#### 4.2 Sognavnet *Stjørna*

Et annet tydelig gammelt navn som både semantisk og formelt er av interesse her, og som på sett og vis underbygger tolkningen av *Stjør-* i *Stjørdal(en)* ovenfor i 4.1, er sognavnet *Stjørna* i den tidligere Bjugn kommune, som siden 2020 er en del av Ørland kommune. Dette er utvilsomt det gamle navnet på den elva som i dag kalles *Nordelva* og renner ut i Nordfjorden, den innerste delen av den lange Stjørnfjorden. At det her foreligger et elvenavn norrønt *\*Stjórn* f. ser vi først og fremst av beleggene *aaen Stiornaa* og *all fiska aan Stiornen* i AB (s. 96). De omtales i NE (s. 247) på følgende vis: «Bruges der som Navn paa den Elv, som falder ud i den nordre Arm af Skjørnfjorden i Skjørn. Nu bruges Navnet som Bygdenavn». Karl Rygh er i NG 14 (1901 s. 37) også av den oppfatningen at navnet er et opprinnelig elvenavn som så ble benyttet som fjordnavn og dernest som bygdenavn. Han fremhever også at det feminine kjønnet bestemt taler for at det her foreligger et gammelt elvenavn.

*Nordelva* har et svært rett løp, og det opprinnelige navnet *\*Stjórn* er etter all sannsynlighet motivert av dette forholdet. Dannelsesmessig kan navnet imidlertid oppfattes på to måter. Det kan representere det norrøne appellativet *stjórn* f. ‘ror’ (< \*‘stokk, stav’) brukt overført som navn på denne rette elva. Men det er også godt mulig at elvenavnet er en selvstendig, primær dannelselse, det vil si at den urnordiske formen *\*Stiurnō-* f. er dannet med *nō-*suffiks til størrelsen urnordisk *\*stiur-* som bl.a. sees i a-stammen urnordisk *\*stiura-* n./m. ‘stav, stokk’ ovenfor i 4.1, og betydningen var i så fall ‘den stavrette’. Flere gamle elvenavn er dannet med dette suffikset, se f.eks. Jakob Sverdrups analyse av bl.a. navnet *Vefsn* i MM (1910 s. 143–54).

### 4.3 Forleddet *Stjóra-*

Selv om norrønt *Stjóradalr* på ganske plausibelt vis lar seg forklare av eldre *\*Stjórardalr* med *r*-bortfall ved fjerndissimilasjon, er det selvsagt ikke helt uproblematisk at det ikke foreligger noen entydig *-ar*-genitiv her. Forleddet *Stjóra-* kunne altså eventuelt være genitiv entall av et svakt maskulinum *\*Stjóri*, se 4.1. Det forblir imidlertid uvisst hvilken formasjon som her skulle ha blitt betegnet med en slik form. Ingen av høydedragene langs det øvre elveløpet kan sies å ha en tydelig langstrakt eller utstikende form som skulle tilsi at de en gang har vært benevnt *\*Stjóri* ‘stav, stokk’. Det forblir altså rimeligst å betrakte *Stjóra(r)-* som tilhørende et elvenavn.

### Litteratur

- AB = *Aslak Bolts Jordebog*. Utg. ved Jon Gunnar Jørgensen. Oslo 1997.
- Bjorvand, Harald 2011: Rot og røtter – etymologi og stedsnavn. I: *Etymologiens plass i navneforskningen*. (NORNA-rapporter 87.) Red. av Ole-Jørgen Johannessen og Tom Schmidt). Uppsala. S. 31–47.
- Bjorvand, Harald & Fredrik Otto Lindeman 2019: *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. 3. utgave. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Ser. B: Skrifter CV). Oslo.
- BØ = Kåre Hoel: *Bustadnavn i Østfold*. Utgitt ved Margit Harsson og Tom Schmidt. 1–. Oslo. 1994–.
- DN = *Diplomatarium Norvegicum*. I–. Christiania/Kristiania/Oslo 1849–.
- Falk, Hjalmar & Alf Torp 1903–06: *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Kristiania.
- Flateyjarbók* I–III. Udg. af Carl Richard Unger og Guðbrandur Vigfússon. Kristiania 1860–68.
- Krahe, Hans & Wolfgang Meid 1967: *Germanische Sprachwissenschaft III. Wortbildungslehre*. Berlin.
- NG = Oluf Rygh: *Norske Gaardnavne*. I–XIX. Kristiania/Oslo 1897–1936.
- NE = Oluf Rygh: *Norske Elvenavne*. Efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføiede Forklaringer af K. Rygh. Kristiania 1904.
- Petersen, Theodor 1943: Et par bemerkninger til gårdnavnet *Vernes, Stjørdal*. I: *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Forhandling*. Bd. 16, Nr. 18. Trondheim. S. 65–67.

- RB = *Biskop Eysteins Jordebog (Den røde Bog). Fortegnelse over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400.* [...] udg. ved H. J. Huidfeldt. Christiania 1879.
- Strandberg, Svante 2011: *Vara och Edsvära. Ett diskussionsinlägg om Var- i ortnamn. I: Etymologiens plass i navneforskningen.* (NORNA-rapporter 87.) Red. av Ole-Jørgen Johannessen og Tom Schmidt). Uppsala. S. 77–92.
- Sverdrup, Jakob 1910: Elvenavnet *Vefsn* og norske elvenavn med *n*-suffiks. *MM* 1910 s. 141–54.
- Særheim, Inge 2007: *Stadnamn i Rogaland.* Bergen.